

ПРО РОЛЬ ЗАСОБІВ ПРОСОДІЇ У АКТУАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ВИСЛОВЛЕННЯ В ДИСКУРСІ ІНТЕРНЕТ-ПОВІДОМЛЕНЬ ДІЛОВОЇ ТЕМАТИКИ (на матеріалі російської та української мови)

Статтю присвячено проблемі дослідження ролі засобів просодії у актуалізації змісту висловлення у російсько- та українськомовному дискурсі Інтернет-повідомлень ділової тематики.

Ключові слова: засоби просодії, актуалізація змісту висловлення, дискурс Інтернет-повідомлень ділової тематики.

Статья посвящена проблеме исследования роли средств просодии в актуализации смысла высказывания в русско- и украинскоязычном дискурсе Интернет-сообщений деловой тематики.

Ключевые слова: средства просодии, актуализация смысла высказывания, дискурс Интернет-сообщений деловой тематики.

The article is dedicated to the problem of investigating the role of the prosodic means of the content foregrounding in the Internet business messages discourse on the basis of the Russian and Ukrainian languages.

Key words: the prosodic means, the content foregrounding, the Internet business messages discourse.

Метою написання статті є вивчення ролі засобів просодії в актуалізації змістового компоненту дискурсу Інтернет-повідомлень ділової тематики. Теоретичну базу дослідження сформовано на ключових для сучасної дискурсології, психолінгвістики, лінгвістичної прагматики, когнітивістики, фонології та експериментальної фонетики робіт Дж. Лайонза [1], В. Г. Борботька [2], Ф. С. Бацевича [3], О. О. Леонтєва [4], В. Б. Кашкіна [5], О. С. Кубрякової [6], Л. В. Златоустової [7], А. Й. Багмут [8], Т. О. Бровченко [9] і Т. М. Корольової [9].

Наукові праці Л. В. Златоустової, А. Й. Багмут, Т. О. Бровченко, Т. М. Корольової, присвячені детальному вивченню фонетичних одиниць у зв'язному російському та українському мовленні [7; 8; 9], ознаменували зміни у розумінні вирішальної ролі просодії в актуалізації змісту висловлювань у російській та українській мовах. Як засвідчили експериментальні дані, традиційні уявлення про динамічну природу наголосу не дозволяють повністю дослідити цей феномен. Було експериментально підтверджено, що важливими ритмоутворювальними параметрами у російському і українському мовленні є тривалість голосних, міжскладові кількісні співвідношення усередині слів, частота основного тону, що реєструється за пиками на огинаючій кривій. Подальші розвідки у цій галузі були проведені С. В. Кодзасовим, О. В. Кривною [7; 8].

Актуальність дослідження обумовлена збільшенням значимості інформаційної складової ділової активності як на території Російської Федерації та України, так і у світі у цілому. Це пояснюється зацікавленістю широких кіл громадськості подіями світової економіки в умовах сучасної економічної кризи — змінами в курсах акцій на біржових ринках, переміщенням капіталу, інвестиціями, міжнародними угодами в економічній сфері, нововведеннями в фіскальній політиці та прогнозами щодо стану й розвитку ринку праці.

Новизна дослідження не у обраному матеріалі, а у постановці проблеми. Мета роботи постулюється як вивчення просодичних засобів актуалізації змісту висловлення у дискурсі Інтернет-повідомлень ділової тематики. Діловий дискурс і дискурс Інтернету вже декілька десятиріч залишаються центральним об'єктом міждисциплінарних розвідок, однак специфіка просодичного оформлення різних видів інституціонального дискурсу ще не вивчена до кінця.

У сучасній фонології та експериментальній фонетиці основний акцент робиться на дослідженні суперсегментних характеристик мовлення в рамках різних видів інституціонального дискурсу як вагомих складових у комплексному вивченні різнорівневих лінгвістичних засобів актуалізації змісту.

Об'єктом цього дослідження став слов'яномовний дискурс Інтернет-повідомлень ділової тематики як самостійний мовленнєвий і когнітивний феномен. Предметом дослідження слугували особливості функціонування просодичних засобів актуалізації змісту (змістового компоненту висловлення і авторської інтенції) на сегментному та суперсегментному рівнях — складу, ритмогрупи (фонетиченого

слова), синтагми (інтонаційної групи), фрази. Дослідження виконувалось на матеріалі архівних Інтернет-повідомлень на російських і українських інформаційних сайтах економічної спрямованості — РБК, РБК-Україна, російська і українська версія *Forex Club*. Загальний обсяг дослідження склав 20 російськомовних і 20 українськомовних Інтернет-повідомлень ділової тематики загальною тривалістю звучання 1 година. Середня тривалість звучання 2–6 хвилин.

Дослідження здійснювалось за методикою фонетичного експерименту з використанням методів лінгвістичного, слухового та інструментального аналізу з подальшим статистичним обробленням одержаних даних. Інструментальне оброблення відрізків звучного мовлення виконувалось за допомогою комп'ютерних програм аналізу та синтезу — *Winccil, Praat, WabeLab* з метою укладання інтонограм для виявлення піків інтенсивності, тривалості та частоти основного тону.

Одиницею дослідження у роботі слугував склад — універсальна мінімальна неподільна базова фонетична одиниця мовлення, що має експериментально підтвержену матеріальну природу — мінімальна кількість енергії при продукуванні мовлення, що експериментально фіксується за двома параметрами — динамічним (інтенсивність звучання) і темпоральним (тривалість звучання) [4, с. 10–11; 9, с. 129–131].

Ключовими позиціями, за якими виконувалось дослідження, були особливості утворення ритмогруп із подальшим об'єднанням у інтонаційні групи, фрази, свєрхфразові єдності і, нарешті, текстові повідомлення.

Основними актуалізаторами змісту висловлення на сегментному і суперсегментному рівнях просодії слугували: тип ритмогрупи, тип інтонаційної групи, тип пауз, показники сумарної акустичної енергії, частоти основного тону (ЧОТ), тривалості звучання складів і пауз.

Російсько- і українськомовний дискурс Інтернет-повідомлень ділової тематики досліджувався з урахуванням жанрово-стилістичних характеристик і тематичних особливостей цього виду інституціонального дискурсу. Матеріал дослідження було підбрано так, щоб вилучити фактори, що знижують об'єктивність результатів фонетичного експерименту, — усі ведучі Інтернет-повідомлень ділової тематики (двоє чоловіків і дві жінки) були носіями мови (російської та української відповідно), професійно підготовленими в сфері біржової еко-

номіки, однієї вікової групи (25–35 років), без дефектів чи індивідуальних особливостей мовлення.

За результатами дослідження було зроблено висновок про наявність спільних характеристик у використанні просодичних засобів актуалізації змісту висловлення у слов'янському дискурсі Інтернет-повідомлень ділової тематики (на матеріалі споріднених російської та української мов). Закономірним для обох мов виявилось широке використання емпатичних і хезитаційних пауз для експлікації змістового компоненту, їх кількісне переважання над фізіологічними та синтаксично обумовленими паузами.

У частині побудови ритмогруп, інтонаційних груп і фраз відзначається переважання одно- і двохскладових ритмогруп над трьох- і чотирьохскладовими, одно- і двохритмогрупних синтагм над трьох- і чотирьохритмогрупними, одно- і двохсинтагмених фраз над трьох- і чотирьохсинтагменими. Все це свідчить про прагнення мовця прискорити темп мовлення, зменшити розмір відрізків звучного мовлення, що передається та сприймається, для полегшення сприйняття змісту інформаційного повідомлення.

У процесі дослідження було також визначено й іншу закономірність — вимова службових слів разом із самостійними частинами мови як одного фонетичного слова чи однієї ритмогрупи. При цьому прийменники, сполучники, препозитивні частки і особові займенники виступали головним чином як проклітики, а постпозитивні частки, зворотні займенники “себя” (рос.), “собі” (укр.) — як енклітики. Слабконаголошеними можуть бути в деяких випадках дієсловозв'язки “быть” (рос.), “бути” (укр.), а також особові та присвійні займенники. Заперечні та посилювальні частки часто виступали в ролі повноправних наголошених складів.

Дані про розповсюдженість різних типів ритмогруп і синтагм, абсолютних і відносних значення сумарної акустичної енергії, інтенсивності, частоти основного тону, тривалості звучання при вимові наголошених і ненаголошених складів, а також про типи та тривалість пауз у мовленні ведучих у дискурсі Інтернет-повідомлень ділової тематики по двох аналізованих мовах систематизовані та представлені у вигляді таблиць (Таблиці 1–7). Для ілюстрації експериментальних висновків наведені інтонограми відрізків звучного мовлення в дискурсі Інтернет-повідомлень ділової тематики російською і українською мовою, де межі ритмогруп позначаються /, синтагм — |, фраз — ||.

Таблиця 1

Характеристика типів ритмогруп і синтагм у мовленні ведучих у дискурсі Інтернет-повідомлень ділової тематики, російська й українська мова, %

Ведучі	Тип ритмогрупи				Тип синтагми				Тип фрази			
	1–2 складова		3–4 складова		1–2 ритмо- групи		3–4 ритмо- групи		1–2 синтаг- мена		3–4 синтаг- мена	
	абс. зн.	%	абс. зн.	%	абс. зн.	%	абс. зн.	%	абс. зн.	%	абс. зн.	%
російська мова												
Чоловіки	130	65	70	35	118	59	82	41	124	62	76	38
Жінки	120	60	80	40	110	55	90	45	116	58	84	42
українська мова												
Чоловіки	124	62	76	38	132	66	68	34	114	57	66	33
Жінки	116	58	84	42	104	52	96	48	106	53	94	47

Таблиця 2

Характеристика типів пауз у мовленні ведучих у дискурсі Інтернет-повідомлень ділової тематики, російська й українська мова, %

Ведучі	Тип паузації									
	гезита- ційні		фізіоло- гічні		логічні		емфатичні		Синтак- сично обумовлені	
	абс. зн.	%	абс. зн.	%	абс. Зн.	%	абс. зн.	%	абс. зн.	%
російська мова										
Чоловіки	30	25	24	20	24	20	30	25	12	10
Жінки	33	28	22	18	21	17	32	27	12	10
українська мова										
Чоловіки	28	23	25	21	25	21	32	27	10	8
Жінки	31	26	22	18	22	18	36	30	9	8

Основним результатом здійсненого дослідження є висновок щодо використання просодичних засобів сегментного й суперсегментного рівня для актуалізації змісту висловлення в дискурсі Інтернет-повідомлень ділової тематики (розподілення на ритмогрупи й синтагми, паузація, характеристики сумарної акустичної енергії, інтенсивності, частоти основного тону, тривалості пауз і наголошених/ненаголошених складів) у споріднених слов'янських мовах (російській і українській).

Таблиця 3

Середні абсолютні й відносні характеристики сумарної акустичної енергії у наголошених і ненаголошених складах у мовленні ведучих у дискурсі Інтернет-повідомлень ділової тематики, російська і українська мова, умовні (у. о.) і відносні (в. о.) одиниці

Ведучі	Тип ритмогрупи					
	1–2 складова			3–4 складова		
	абсолютні характеристики сумарної акустичної енергії (у. о.)		відносні характеристики сумарної акустичної енергії (в. о.)	абсолютні характеристики сумарної акустичної енергії (у. о.)		відносні характеристики сумарної акустичної енергії (в. о.)
	наголошені	ненаголошені		наголошені	ненаголошені	
російська мова						
Чоловіки	450	242	1,86	267	148	1.8
Жінки	475	240	1,98	300	180	1.66
українська мова						
Чоловіки	431	237	1,81	256	154	1.66
Жінки	455	235	1,94	310	192	1.61

Таблиця 4

Середні абсолютні й відносні характеристики інтенсивності в мовленні ведучих у дискурсі Інтернет-повідомлень ділової тематики, російська і українська мова, умовні (у. о.) і відносні (в. о.) одиниці

Ведучі	Тип ритмогрупи					
	1–2 складова			3–4 складова		
	абсолютні характеристики інтенсивності (у. о.)		Відносні характеристики інтенсивності (в. о.)	абсолютні характеристики інтенсивності (у. о.)		відносні характеристики інтенсивності (в. о.)
	наголошені	ненаголошені		наголошені	ненаголошені	
російська мова						
Чоловіки	14,5	12,1	1,19	12,4	10,1	1,23
Жінки	13,2	10,9	1,21	11,9	9,9	1,2
українська мова						
Чоловіки	14,1	11,9	1,18	13,1	10,4	1,26
Жінки	12,9	10,3	1,25	12,4	10,1	1,23

Таблиця 5

Середні абсолютні й відносні характеристики частоти основного тону (ЧОТ) у мовленні ведучих у дискурсі Інтернет-повідомлень ділової тематики, російська і українська мова, умовні (у. о.) й відносні (в. о.) одиниці

Ведучі	Тип ритмогрупи					
	1–2 складова			3–4 складова		
	абсолютні характеристики ЧОТ (у. о.)		відносні характеристики ЧОТ (в. о.)	абсолютні характеристики ЧОТ (у. о.)		Відносні характеристики ЧОТ (в. о.)
	наголошені	ненаголошені		наголошені	ненаголошені	
російська мова						
Чоловіки	185	147	1,23	167	131	1,21
Жінки	298	265	1,11	269	259	1,01
українська мова						
Чоловіки	190	152	1,25	169	134	1,26
Жінки	303	269	1,13	271	262	1,06

Таблиця 6

Середні абсолютні й відносні характеристики тривалості в наголошених і ненаголошених складах у мовленні ведучих у дискурсі Інтернет-повідомлень ділової тематики, російська і українська мова, мілісекунди (мс), відносні одиниці (в. о.)

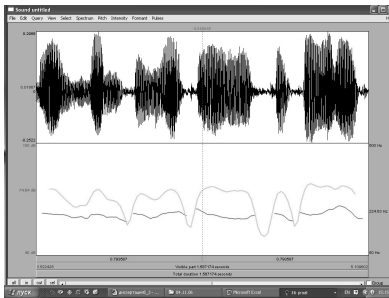
Ведучі	Тип ритмогрупи					
	1–2 складова			3–4 складова		
	абсолютні характеристики тривалості (мс)		відносні характеристики тривалості (в. о.)	абсолютні характеристики тривалості (мс)		відносні характеристики тривалості (в. о.)
	наголошені	ненаголошені		наголошені	ненаголошені	
російська мова						
Чоловіки	225	142	1,58	143	110	1,3
Жінки	205	120	1,7	159	102	1,55
українська мова						
Чоловіки	220	139	1,6	150	115	1,3
Жінки	200	123	1,62	161	108	1,49

Таблиця 7

Середні абсолютні й відносні характеристики тривалості пауз різних типів у мовленні ведучих у дискурсі Інтернет-повідомлень ділової тематики, російська і українська мова, мілісекунди (мс), відносні одиниці (в. о.)

Ведучі	Характеристики тривалості за типами пауз									
	хезитаційні		фізіологічні		логічні		емфатичні		синтаксично обумовлені	
	мс	в. о.	мс	в. о.	мс	в. о.	мс	в. о.	мс	в. о.
російська мова										
Чоловіки	60	0,6	20	0,18	50	0,44	70	0,61	20	0,18
Жінки	65	0,5	18	0,16	48	0,42	72	0,63	20	0,18
українська мова										
Чоловіки	64	0,6	22	0,19	51	0,45	73	0,64	18	0,16
Жінки	67	0,6	17	0,15	53	0,46	71	0,62	17	0,15

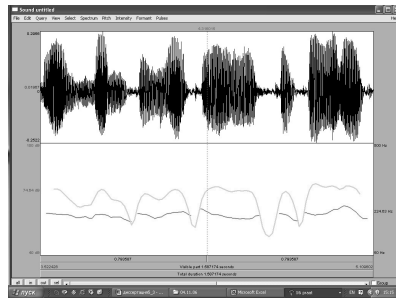
Перспектива подальших розвідок убачається у більш детальному вивченні специфіки просодичного оформлення дискурсу Інтернет-повідомлень ділової тематики з урахуванням особливостей використання просодичних засобів актуалізації змісту висловлення у інших слов'янських мовах.

Інтонограма 1.

В ефірі/ Інтернет/ -дайджест/
бізнес-новин.||

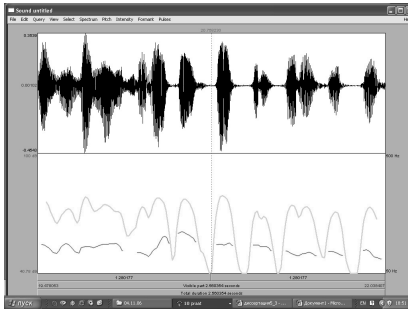
[_ ' _ _ / _ _ ' / _ _ ' / _ _ ^ _]]]

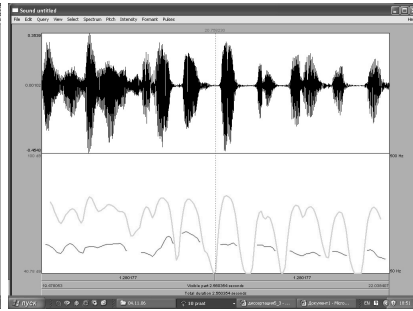
Інтонограма 2.

В ефіре/ Інтернет/ -дайджест/
бізнес-новостей.||

[_ ' _ _ / _ _ ' / _ _ ' / _ _ ^ _]]]

Інтонограма 3.

Інтонограма 4.

В компанії/ „Гештайт/ Консалтинг/ Російське/ компанії/ виходять/ со сво'єй/ груп/ цей напрямк/ діяльності/ ведеться/ про'дукцією/ на миро'вие/ ринки.
на осно'ві/ сучасних/ інформаційних/ техно'логій.

[' _ / ' / ' _ | ' _ _ / ' _ _ / ' _ _ / ' _ _ / ' _ _ / ' _ _ / ' _ _ / ' _ _ / ' _ _ / ' _ _ / ' _ _]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику / Дж. Лайонз. — М.: Едиториал УРСС, 2010. — 544 с.
2. Борботько В. Г. Принципы формирования дискурса: От психолингвистики к лингвосинергетике / В. Г. Борботько. — М.: Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2009. — 288 с.
3. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: Монографія / Ф. С. Бацевич. — Львів: ПАІС, 2010. — 336 с.
4. Леонтьев А. А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания / А. А. Леонтьев. — М.: Едиториал УРСС, 2003. — 312 с.
5. Кашкин В. Б. Введение в теорию коммуникации / В. Б. Кашкин. — Изд-во ВГТУ, 2000. — 175 с.
6. Кубрякова Е. С. О термине “дискурс” и стоящей за ним структуре знания / Е. С. Кубрякова // Язык. Личность. Текст. — М.: Языки слав. культуры, 2005. — С. 23–33.
7. Златоустова Л. В. Фонетическая структура слова в потоке речи / Л. В. Златоустова. — Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1962. — 155 с.
8. Багмут А. И., Бровченко Т. А., Борисюк И. В., Олейник Г. П. Интонационная выразительность звучащей речи средств массовой информации / А. И. Багмут, Т. А. Бровченко, И. В. Борисюк, Г. П. Олейник. — К.: Наук. думка, 1994. — 190 с.
9. Бровченко Т. О., Корольова Т. М. Фонетика англійської мови (контрастивний аналіз англійської та української вимови) / Т. О. Бровченко, Т. М. Корольова. — Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. — 300 с.

10. Финансовые новости РБК он-лайн. URL: [http://quote.rbc.ru/video/ finans/ 562949985673445/](http://quote.rbc.ru/video/finans/562949985673445/) (дата звернення: 3.02.2013).
11. Фінансові новини Україна — РБК он-лайн. [http://quote.rbc.ua/video/ finans/ 562949985673445/](http://quote.rbc.ua/video/finans/562949985673445/) (дата звернення: 5.02.2013).

Стаття надійшла до редакції 18.02.13